

"VOLS VENIR A LA MEVA BARCA?"

SOBRE LESBIANISME, FEMINISME I EDAT

D20

NOUS HORIZONS 203 | 2011

La veritat és que m'he fet gran i em trobo que he d'explicar per què sóc com sóc i per què he fet el que he fet, quan, en realitat, no he estat educada ni he tingut models per ser feminista, lesbiana i gran. A la societat feixista nacionalcatòlica de la meva infantesa no hi havia, o millor dit no es veien, ni les feministes ni les lesbianes i l'esperança de vida d'arribar a la meva edat actual (64 anys) era d'un 13%. Així, doncs, potser sí que cal, si més no, contextualitzar la meva experiència vital i confio que aquests apunts siguin considerats una aportació a la visibilitat de les lesbianes, sobretot de les lesbianes grans.

Pel que fa al biaix i al to d'aquest text i als possibles oblots, m'agradaria justificar-me amb les paraules de la gran escriptora Ursula K. Le Guin, que comença el seu llibre *La mà esquerra de la foscor*, dient més o menys: "Escriuré el meu informe com si expliqués una història, perquè em varen ensenyar de petit que la veritat neix de la imaginació". Aquesta novel·la de l'any 1969 és considerada una obra mestra de la ciència ficció vinculada a l'antropologia i a la sociologia i, quan es va publicar en castellà (Minotauro, 1973), per a mi i per al meu lesbianisme va ser una lectura molt suggerent perquè, en una obra de ficció, vaig descobrir la possible fluïdesa de la identitat sexual i les limitacions imposades pel sistema patriarcal, alhora que veia com a ideals aquells éssers de ficció que alternaven la seva sexualitat periòdicament en funció de la parella que tenien. Les lectures d'aquest tipus, encara que fossin d'obres de creació literària, suposaven un joc intel·ligent d'insinuació i eren molt útils i productives en les converses de les lesbianes en aquells anys de clandestinitat. I un bon exemple de la invisibilitat o de la invisibilització de les lesbianes d'aquella època és el llibre *Tu deix, amor, la mar com a penyora* (Laia, 1975), de Carme Riera.

En la narració que encapçala el recull i dona nom al llibre, l'autora juga amb l'ambigüitat i al final deixa la porta oberta a pensar que la història d'amor, que no acaba bé, podria ser entre dues dones.

També va ser molt important per a les lesbianes de la Transició el fet que el desembre de 1975 s'inaugurés, malgrat que funcionava ja d'abans, el pub "Daniel's", local pioner i emblemàtic de trobada de les lesbianes durant molts anys. Jo hi vaig anar alguna vegada i d'altres acompanyava les meves amigues i em quedava a la porta, perquè no he estat mai entusiasta ni de la música ni del ball. L'any passat, quan es va morir la Daniela, pseudònim de María del Carmen Tovar, l'empresària del local, sobretot la gent gran del moviment feminista i LGTB li vàrem retre un homenatge recordant-la com a dona compromesa amb la causa dels drets de les dones en general i de les lesbianes en particular. L'existència d'aquest local ens porta a un altre tema important, que és el que fa referència a una cultura pròpia del lesbianisme. Hi ha hagut alguna altra iniciativa d'associació lúdico cultural només per a dones, com La Nostra Illa, que celebra enguany els seus vint-i-cinc anys i que justament és freqüentada per un nucli de lesbianes grans que van ser les seves fundadores. I també m'agradaria contrastar el record d'aquests locals amb la realitat actual citant el que diu Laura Carrión: "Les lesbianes respiren aires de renovació a la ciutat. Fins ara, poca oferta de locals i massa sòbria. I és que el públic ha canviat: entre les dones lesbianes ja no es vesteixen tantes camises de quadres ni s'aglutina tanta militància feminista" ("Sexe a la carta", *Time Out*, núm. 38, 14-20 d'agost de 2011).

I continuo cronològicament recordant les Jornades Catalanes de la Dona de 1976, que van ser decisives a nivell personal i col·lectiu per a les

Mercè Otero-Vidal (Barcelona 1947) és professora jubilada de Secundària, i ha treballat en formació del professorat i assessorament en coeducació. És feminista (col·labora a *Ca la Dona* i *Xarxa Feminista*) i ha publicat diversos treballs sobre coeducació i ginecocrítica, així com traduccions.

dones i, de retruc, s'hauria de dir també, per als homes d'aquest país. Al paranimf de la Universitat de Barcelona aquells dies de finals de maig van ser una festa reivindicativa i les lesbianes, fent servir un codi ambigu que era el "tenir ploma", vàrem començar a passejar aquesta "ploma" i, de manera informal, vàrem establir els primers contactes del que seria el moviment de feministes lesbianes i vaig esdevenir des d'aleshores una feminista lesbiana, en aquest ordre, per si l'ordre indica cap jerarquia.

I com és propi de la gent gran, continuo amb els records. He recuperat del meu arxiu el manifest del FAGC (Front d'Alliberament Gai de Catalunya) aprovat en l'Assemblea General del 12 de març de 1977, i a la pàgina 33, a l'apartat V dedicat a les lesbianes, es pot llegir: "La majoria dels grups de lesbianes consideren que llur opressió i la dels homosexuals, si bé no són radicalment distintes, sí que són qualitativament diferents. No advertir això seria no veure l'experiència dels moviments gais d'arreu del món: en gairebé tots ells les lesbianes se n'han autoexclòs per integrar-se als moviments d'alliberament de la dona, per tal que aquests assumeixin la problemàtica de l'homosexualitat femenina. Creuen també que elles i els homes homosexuals es troben oprimits de formes diferents per normes dictades per la societat heterosexista. Les lesbianes, com a dones, necessiten accedir a la igualtat legal, econòmica i social amb l'home a tots els nivells de la interacció social com a pas previ per a llur alliberament. Però els homes homosexuals no ho necessiten, pel simple fet de ser homes".

Aquest és un document inicial clau per explicar la incomoditat de les lesbianes dins del moviment gai masculí i la seva vinculació al feminisme, sempre tenint en compte la diversitat i pluralitat i com aquestes relacions i posicio-

naments de les lesbianes han anat variant i s'han anat matissant al llarg dels anys.

També va tenir lloc l'any 1977 la primera manifestació a Barcelona amb motiu del 28 de juny, dia de l'alliberament lesbià i gai. L'objectiu i el lema de la manifestació era, indiscutiblement, contra la *Ley de Peligrosidad y Rehabilitación Social* que s'havia promulgat l'any 1970 i que penalitzava a homosexuals i prostitutes amb mesures que suposaven un internament molt indeterminat en centres especials o la presó. El que és significatiu és subratllar que amb aquesta Llei es castigava especialment els homes homosexuals, travestits i prostitutes i, en canvi, les lesbianes eren pràcticament ignorades per poc detectables sota el franquisme. Malgrat que sigui gran, no ho sóc tant com per poder parlar del lesbianisme d'abans i de després de la guerra civil espanyola. Sobre les feministes i les lesbianes d'aquells moments històrics cal anar recollint fragments d'història oral i relats de vida i certament ens trobem amb testimonis de lesbianes molt interessants que són agosarats i tendres alhora, com els que recull Matilde Albarracín Soto al seu article "Libreras y tebeos: las voces de las lesbianas mayores" dins del llibre coordinat per Raquel Platero, *Lesbianas. Discursos y representaciones*. Ed. Melusina, 2008 (p. 191 i ss.).

D21

“ A la societat feixista nacionalcatòlica de la meva infantesa no hi havia, o millor dit no es veien, ni les feministes ni les lesbianes i l'esperança de vida d'arribar a la meva edat actual (64 anys) era d'un 13%.”

“ **Amb els nivells d’homofòbia i concretament de lesbofòbia presents a la nostra societat encara no és gens fàcil declarar-se lesbiana i afirmar-ne la identitat. El procés de declarar-se lesbiana té etapes i graus que van des d’admetre-ho una mateixa fins a declarar-se lesbiana a la feina, a l’escola i al carrer, passant per explicar-ho a la família i a les amistats.**”

La veritat és que actualment hi ha força bibliografia i altres materials sobre lesbianisme i fins i tot alguna llibreria especialitzada en feminisme i en continguts LGTB (Lesbianes, Gais, Transsexuals i Bisexuals). No hi ha cap problema a obtenir informació; el problema que hi veig és que el lesbianisme s’ha convertit també en objecte de recerca i d’estudi de les ciències socials dins l’àmbit acadèmic i que potser no sempre el subjecte d’aquests estudis són les lesbianes, o potser sí... Aquesta era la recança que tenia Gretel Amman, una de les veus més compromeses del feminisme i del lesbianisme radical al nostre país, que ja l’any 1978 deia: “No todas las feministas llamadas radicales son lesbianas. El lesbianismo no es un pasatiempo o un experimento, sino una forma de vivir y de ser. Sólo las lesbianas pueden hablar de lesbianismo. Las demás opiniones no son más que puntos de vista desde el exterior y frente al lesbianismo” (*Escritos*, publicats per la Xarxa Feminista, Barcelona, 2000).

Com a bibliografia bàsica i d’urgència sobre lesbianisme proposo la consulta de la publicació del Grup de Lesbianes Feministes, *Lesbiana? Encantada, és un plaer. Guia ràpida* (Barcelona, 2001) i, per aprofundir i conèixer de primera mà els testimonis de protagonistes importants del moviment de lesbianes, recomano el llibre ja citat abans coordinat per Raquel Platero.

A partir de finals dels setanta i fins ara s’han posat en marxa diversos grups de lesbianes a Catalunya (Col·lectiu de Lesbianes de Barcelona del FAGC, Grup de Lluita per l’Alliberament de la Lesbiana GLAL, Xarxa d’Amazones, Grup de lesbianes feministes de Barcelona GLFB, Grup Lèsbia de la Coordinadora gai-lesbiana, Noies del Casal Lambda, Grup Lesbos, Dones

de Panteres Grogues, Dones de Sin Vergüenza, Grup de Lesbianes de Girona, Dones d'H2O del Camp de Tarragona, Espai Lesbià Lambda d'Estudis E.L.L.E.S, LesFATAles, Salario Debido a las Lesbianas...). S'han anat fent també trobades de lesbianes arreu de l'Estat i amb lligams internacionals. Han anat apareixent publicacions de diversa durada: *Amazonas, Labrys, Tribades, Laberint...*

Aquesta diversitat dins del moviment de lesbianes té a veure amb la dificultat i complexitat d'establir una identitat lesbiana i trenca els estereotips que socialment circulen sobre les lesbianes. La pluralitat de situacions i vivències de les lesbianes enfront de l'heterosexualitat fa que, com ja va expressar molt bé Adrienne Rich, hi hagi un continuum lesbià que va de l'opció política a l'orientació sexual i que inclou dones que es defineixen com a lesbianes si tenen relacions sexuals amb altres dones, si viuen en un món de dones, si tenen una conducta psicosexual diferent de les dones heterosexuales, si juguen un rol masculí, si no s'inclouen en el grup "dones", si solucionen els seus problemes afectius i sexuals amb dones... Les lesbianes poden tenir problemes físics, poden tenir o planificar tenir criatures o poden estar molt segures de no voler tenir criatures, poden tenir relacions que duren tota la vida, poden decidir ser cèlibes, poden estar casades amb homes... Les lesbianes s'identifiquen com a lesbianes i trien com a companyes, afectivament i sexualment, altres dones i el fet de definir-se com a lesbianes depèn que se sentin còmodes a l'hora de pensar-se a elles mateixes, de presentar-se davant la gent i de sentir-se reconegudes juntament amb altres dones que comparteixen la seva opció sexual. Amb els nivells d'homofòbia i concretament de lesbofòbia presents a la nostra societat encara no és gens fàcil declarar-se lesbiana i afir-

mar-ne la identitat. El procés de declarar-se lesbiana té etapes i graus que van des d'admetre-ho una mateixa fins a declarar-se lesbiana a la feina, a l'escola i al carrer, passant per explicar-ho a la família i a les amistats, i el fet d'assumir aquesta identitat pot fer-se a qualsevol edat.

A la recerca d'una genealogia lesbiana trobem que en totes les èpoques i en totes les cultures hi ha hagut dones que han tingut relacions afectivosexuals amb dones, però la identitat lesbiana com a tal és un fenomen modern de finals del segle XIX i potser és un anacronisme generalitzar aquesta categoria històrica, malgrat que calgui fer-ho per simplificar, reivindicar i fer visibles les relacions afectivosexuals entre dones, que ja s'ha dit que sí que n'hi ha hagut sempre i a tot arreu.

I tot recuperant el fil de la cronologia, m'agradaria destacar que l'any 1986 es va muntar el Grup de Lesbianes Feministes de Barcelona, que conserva la seva seu a Ca la Dona. He tingut l'oportunitat d'estar molt propera a les dones d'aquest grup, en el qual he participat més o menys esporàdicament, sobretot a finals dels anys noranta i principis de 2000. Ha estat un grup molt fecund i ha deixat una important empremta: ho dic així, perquè s'ha de reconèixer que actualment la seva activitat s'ha ressentit dels canvis i del traspàs intergeneracional. Les seves últimes accions més significatives tenen a veure amb la inseminació i maternitat de les lesbianes i el seu posicionament respecte a la Llei de matrimoni de persones del mateix sexe. En aquests anys les lesbianes feministes van publicar textos interessants com *De fet, les parelles, Un carrer per a les lesbianes, Guia per a l'autoinseminació, I ara volem ser mares?, Més enllà del matrimoni, El vestit nou de l'emperadriu...*

Fins aquí he anat parlant de lesbianisme sense posar l'èmfasi en la sexualitat, però la veritat és que el reconeixement de la sexualitat femenina va ser una fita molt important del moviment feminista. Recordo l'impacte de la primera edició de *Nuestros cuerpos, nuestras vidas. Un libro escrito por mujeres para las mujeres*. The Boston Women's Health Book Collective (Icaria, 1984). Després, sembla que la qüestió de la sexualitat s'hagi anat diluint i a l'agenda feminista han tingut més pes, per exemple, les reivindicacions referents a l'eradicació de la violència masclista i de la igualtat d'oportunitats, sobretot en l'àmbit laboral, que han passat a primer terme. Ara, últimament, amb la Llei de drets sexuals i reproductius hi ha hagut una recuperació de la sexualitat i, en aquest sentit, la Xarxa Feminista va promoure l'octubre de 2009 una trobada sobre "Sexualitats transgressores", i es va fer un pas endavant tot trencant amb el paradigma de l'heterosexualitat obligatòria des del moviment transsexual, transgènere i intersex.

De la relació entre feminisme i moviment *trans*, en dona fe l'article *Feminismes en trànsit i transfeminismes: una intersecció de desitjos*, de Marina Collell Cornelles, Miquel Missé Sánchez i Montserrat Otero Vidal, on es pot llegir: "La intersecció entre lluita feminista i lluita *trans* ens interessa, perquè vam pensar que la crítica que el feminisme ha realitzat al sistema heteropatriarcal es pot aprofundir amb la reivindicació *trans* perquè el fa trontollar de forma radical amb el qüestionament absolut del binomi sexe-gènere, un dels seus pilars bàsics" (www.xarxafeminista.org).

L'any 2010 la Xarxa Feminista i Ca la Dona van posar en marxa la iniciativa de l'Escola Feminista d'Estiu, amb una dinàmica horitzontal i no jeràrquica de participació i de circulació del saber. Els eixos de debat al voltant dels quals van girar les sessions de treball foren *Subjectes, conflictes i lesbo-*

fòbia. Un dels textos seleccionats del dossier que servien per motivar el debat era el que l'any 2000 havia elaborat el Grup de Lesbianes Feministes, *El vestit nou de l'emperadriu*, que és molt explícit pel que fa als conflictes entre moviment feminista i les lesbianes: "Atès que ser lesbiana és un estigma i que, per tant, la falta d'autoestima envers la condició lesbiana és molt forta, sovint trobem que dins el moviment feminista les qüestions referents a les lesbianes s'obvien o queden relegades a un segon terme, fins i tot per part de dones que tenen consciència del seu lesbianisme. En podem trobar exemples en documents sobre temàtiques ben diferents, en què, o bé determinades situacions que són exclusives de les heterosexuales passen com si fossin de les dones en general, o bé situacions que afecten tant les heterosexuales com les lesbianes es tracten com si fossin exclusives de les heterosexuales (és el cas, per exemple, de la violència domèstica)".

Enguany, l'Escola Feminista d'Estiu (EFE 2011), amb el títol de *Cossos insubmisos*, va tractar els eixos de l'heteronormativitat, del racisme i de la crisi econòmica. En el meu grup de discussió dels textos i idees proposades sobre heteronormativitat hi havia tres dones molt joves, adolescents, i una d'elles va fer dues intervencions molt pertinents. Primer, va dir que no ens entenia perquè parlàvem "com persones grans" i després, amb tota senzillesa, va preguntar com se sabia si s'era lesbiana. Unes companyes lesbianes de més de cinquanta anys que estaven en el grup van fer un esforç per explicar-se i van buscar recursos diferents. La primera, que no es podia creure que la pregunta de la noia fos seriosa, va dir que hi havia un manual per a les lesbianes i que s'havia d'estudiar i d'aprendre tot i que després calia passar un examen. La segona va fer, de la manera més entenedora possible, el discurs ideològic sobre el

patriarcat i l'heterosexualitat obligatòria. La tercera, en primera persona, va parlar de la seva etapa "obligatòriament" heterosexual i de la satisfacció del seu desig i del seu plaer en el lesbianisme. I jo no vaig dir res, perquè em vaig quedar atrapada en la preocupació i, com a professora de Secundària, no em podia ni em puc treure del cap la qüestió sobre què "ensenyem" als instituts (també podria dir a les famílies) que serveixi per a la vida, si una noia de quinze a divuit anys no té resposta a les seves preguntes sobre lesbianisme. Aquest és el gran repte pendent: una formació afectivosexual de les criatures i adolescents dins i fora de l'àmbit escolar que inclogui totes les opcions sexuals.

Aquesta anècdota dona elements per veure que el factor edat és important pel que fa al lesbianisme. Com la majoria de dones grans, les lesbianes pateixen els estereotips sobre la vellesa, que, per una banda, les presenta com a dèbils i indefenses i, per una altra, com a sàvies i serenes, lliures de tota passió, perquè la gent no vol pensar en les dones grans com a éssers sexuals i les lesbianes grans, amb totes les connotacions sexuals que la paraula "lesbiana" comporta, encara són menys acceptades. Una vegada més la lesbofòbia se suma a la discriminació i el sexisme en contra de les persones grans.

Sobre aquest fet és molt il·lustrativa la nota d'Emili Teixidor: "Les imatges que vam veure de parelles de gais i gaies –no sé si es diu així, però la majoria de parelles eren de dones– fent cua davant les oficines de Nova York per legalitzar la seva unió eren colpidores. Una parella de dones de 85 i 75 anys que feia més de vint o trenta anys que vivien era entenedidora. Jo em pensava que sortiria per il·lustrar la notícia de la legalització del matrimoni homosexual una festa pel carrer cridanera i excèntrica com les de

“ Com la majoria de dones grans, les lesbianes pateixen els estereotips sobre la vellesa, que, per una banda, les presenta com a dèbils i indefenses i, per una altra, com a sàvies i serenes, lliures de tota passió, perquè la gent no vol pensar en les dones grans com a éssers sexuals i les lesbianes grans, amb totes les connotacions sexuals que la paraula “lesbiana” comporta, encara són menys acceptades.”

les jornades del dia de l'Orgull Gai, i el que hi havia era gairebé un anunci de geriàtric o d'asil de vells. Potser perquè encara hi ha molt sofriment amagat..." ("Mig estiu", Presència, núm 2060, del 19 al 25 d'agost del 2011).

I pel que fa a la necessitat de donar suport a la gent LGTB en situacions de dependència com vellesa, pobresa, indefensió i malaltia cal destacar la iniciativa que actualment està posant en marxa la Fundació Enllaç. En aquest sentit, pel que fa a les lesbianes concretament, temps enrere en el grup de Les Grans de Ca la Dona vam estar parlant molt de les nostres reivindicacions tenint en compte les necessitats com a dones d'unes generacions profundament castigades per la discriminació sexista i homofòbica. Vam revisar el llibre *Envejecer juntas* (Paidós, 1993) i vam tenir notícies del moviment de les "Panteres grises" promogudes per Maggie Kuhn i vam saber que les lesbianes grans tenim molta feina i podem tenir molta força.

I per acabar... ja heu vist que el títol que encapçala aquest text és un vers de M. Mercè Marçal, gran escriptora que va fer visible el seu lesbianisme i que no va poder arribar a gran. També són seves aquestes paraules: "No sento orgull dels vostres elogis ni esglai de les vostres calúmnies. És vil i abjecta la llei que transgredeixo. Com una estàtua entre els vianants, tinc l'ànima serena. Vosaltres no fareu empal·lidir la pietat de la meua passió per la bellesa de les dones..." (*La passió segons Renée Vivien*. Columna-Proa, 1994) •

